

Zioła i rośliny świąteczne miejskiego targowiska w Poznaniu (Wielkopolska): powrót do badań Szulczewskiego po 80 latach

Herbs and ceremonial plants of the urban marketplace in Poznan (Greater Poland): Szulczewski's study revisited after 80 years

Joanna Sucholas

Zakład Taksonomii Roślin, Wydział Biologii, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu,
ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań
e-mail: j.sucholas@gmail.com

Abstract. Modern urban market-places are an interesting field of research on the relationships between people and plants. In the 1930s, Jerzy Wojciech Szulczewski conducted an investigation of biodiversity and the use of medicinal plants offered in a municipal market-place in Poznan (Poland). Inspired by his work, the author collected data from a modern market in the same city. The aim of this work was to compare the present sale of herbs in the city's largest marketplace with the habits of 80 years earlier. During the growing season in 2013, photographic documentation of the plants sold in the main market of the Jeżyce district of Poznań was gathered during regular visits. Only 25% of the formerly offered medicinal plants are available nowadays. The habits of selling these herbs have also changed. Species of medicinal plants documented by Szulczewski are now to be found either among ornamental herbal bouquets or sold in flowerpots for later use as recreational tea or spices. It is interesting that the term "herb" is generally limited to the potted herbs with aromatic leaves. The important role of the magic and medicinal plant cabbage thistle *Cirsium oleraceum* "czarcie żebro" in the life of the inhabitants was observed. A more in depth study of current beliefs and customs connected with this herb in the region is needed.

Key words: urban ethnobotany, medicinal plants, ornamental bouquets, urban market-place, open market

Wstęp

Współcześnie etnobotanika może być zdefiniowana jako nauka o interakcjach i związkach, jakie zachodzą między roślinami i ludźmi (Bye & Linares 1983). Etnobotanika miejska, czyli realizująca się w przestrzeni miasta, zaczęła rozwijać się intensywnie dopiero w latach 90. XX wieku (Almada 2010). W ten interdyscyplinarny, zarówno w teorii jak i metodzie, dział nauki, który łączy ze sobą antropologię i botanikę (Kujawska 2011), wpisują się badania nad roślinami dostępnymi w sprzedaży na miejskich targowiskach. Na rynki (ang. open markets), na których nabyć można rośliny

zwrócił już uwagę Whitaker & Cutler (1966), podkreślając bogactwo gatunkowe jakim charakteryzują się tego typu miejsca oraz konieczność przeprowadzania na ich terenie badań. Jest to specyficzna przestrzeń, w której zachodzą intensywne interakcje między ludźmi i roślinami (Nguyen 2005). Powstała ona w momencie utraty bezpośredniego kontaktu człowieka z roślinami i konieczności uzależnienia się od bardziej skomplikowanej struktury, jaką jest miejskie targowisko. W miejscu tym ludzie nabywają określone roślinne produkty, aby zaspokoić swoje pewne biologiczne, kulturowe i ekologiczne potrzeby (Bye & Linares 1983). Dokonując tego typu badań można zaobserwować zachodzące zmiany użytkowania roślin i ich historyczne uwarunkowania (Nguyen 2005).

Literatura dostarcza licznych danych na temat badań nad roślinami, przeprowadzanych na targach i rynekczkach miejskich oraz wiejskich, szczególnie w krajach Ameryki Łacińskiej, Afryce, Europie czy Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej (Bye & Linares 1983, Johnson & Johnson 1976, Pemberton & Lee 1996, Whitaker & Cutler 1966, Williams et al. 2000, Kasper-Pakosz 2014). Skupiają się one na roślinach wykorzystywanych przede wszystkim w celach kulinarnych jak i leczniczych. Stąd miejsca te dają możliwość przeprowadzania badań etnofarmakologicznych (Kujawska 2011) i szanse odkrycia nowych gatunków, możliwych do wykorzystania w medycynie oficjalnej, a nie tylko tubylczej. Rośliny znajdujące się w ofercie, są to zazwyczaj gatunki mające większe znaczenie kulturowe w danym regionie (Łuczaj et al. 2013). Wśród mieszkańców krajów Europy południowej można zauważyć występowanie nadal silnego zjawiska *herbofilii*, czyli ważnej roli dziko rosnących warzyw liściowych (Łuczaj 2008), co przekłada się na ofertę tamtejszych „zielonych rynków”. Znaczną jej część stanowią miejscowe, dzikie rośliny jadalne, będące ważnym elementem regionalnej kuchni, np. w Dalmacji (Łuczaj et al. 2013). Badania na miejskich targowiskach dostarczają ilościowych oraz jakościowych danych (Bye & Linares 1983, Cunningham 2001, Martin 1992), dotyczących między innymi udziału roślin uprawianych, tych pozyskiwanych ze stanu naturalnego, gatunków rodzimych czy obcych. Stąd badania tego typu, wydają się być znaczące, również z punktu widzenia zrównoważonego użytkowania dzikich roślin oraz ich ochrony.

Okazuje się, że polski miejski targ, może być ciekawym miejscem na przeprowadzenie badań etnobotanicznych. Interesujących danych z dziedziny miejskiej etnobotaniki medycznej (medical ethnobotany) dostarczają zapiski z badań przeprowadzonych przez Jerzego Wojciecha Szulczewskiego w 1933 roku, na rynkach w Poznaniu (Wielkopolska). Informacje zebrane i udokumentowane przez tego wybitnego biologa, folklorystę i etnografa, stały się inspiracją do przeprowadzenia podobnych badań w XXI wieku. Jak sam autor przyznaje, handel ziołami na miejskich rynkach, w latach 30-tych XX wieku, odbywał się na znacznie mniejszą skalę niż w latach wcześniejszych, kiedy to nawet sami lekarze sprzedawali rośliny lecznicze i sporządzane z nich leki. Natomiast „Handlem (...) obecnie trudnią się (...) kobiety, które po swych matkach odziedziczyły znajomość ziół, jak i ich rzeczywistych lub rzekomych właściwości leczniczych” (Szulczewski 1933). Autor już wtedy zauważył interakcje jakie zachodzą między ludźmi, a roślinami, podkreślając, że rodzaj i ilość sprzedawanych ziół zależy od preferencji kupujących, którzy wiedzę swoją czerpali z przyrodoleczniczych książek i czasopism. Stąd też istniała moda na pewne gatunki, zmieniająca się w czasie, która wymuszała pojawienie się całkiem nowych gatunków na rynku, co w tamtym okresie dotyczyło rosziczkii okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), stosowanej na zwapnienie tętnic. Przed II wojną światową na miejskim rynku nabyć można było szereg różnych ziół, stosowanych na wszelkie dolegliwości nękające ludność (Tabela 1), nawet te wywołane przez czary. Na ostatnie najlepszym remedium były „tzw. rośliny święcone, tj. takie, które pośrednio lub bezpośrednio łączą się z obrzędami kościelnymi. Sprzedaje się je także na targach lecz bez ściśle określonej ceny, kupujący opłaca je dobrowolnie, »ile łaska«” (Szulczewski 1933). Zanoszono je do kościoła przy okazji wybranych świąt w kościele rzymsko-katolickim. Do tej grupy roślin zaliczały się wianki święcone podczas oktawy Bożego Ciała oraz bukiety zanoszone do kościoła na święto Matki Boskiej Zielnej. Wianki znajdujące się w ofercie targowiskowej układano z kwitnących w tym czasie ziół zbieranych na łąkach i polach. W zależności od regionu wyplatano od 9 do 15 wianków, każdy z innego zioła. Zazwyczaj było to 9 wianeczków, które „zanosi się (...) do kościoła, a powieszzone na jednym z ołtarzy bocznych pozostają tam przez całą oktawę, choć i jeden niespor wystarcza. (...) nabierają (...) specjalnej siły leczniczej” (Szulczewski 1933). Wykorzystywano je potem do leczenia chorób ludzi i zwierząt domowych lub dla ochrony przed diabłem i czarownicami. Święcenie ziół 15 sierpnia, w święto Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, to tradycja chrześcijańska, której początki sięgają III wieku. Jak donosi Paluch (1989), dawniej ludzie zanosili do kościoła, do poświęcenia, wszystko co

w tym czasie kwitło i owocowało. W Wielkopolsce, w czasach Szulczewskiego, bukiety układane były z roślin polnych, zbóż, warzyw i chwastów, jak również owoców takich jak jabłka czy gruszki. Na mszę świętą wiązanek zazwyczaj zanosila gospodyni, a w gospodarstwie znajdowała podobne zastosowanie co wianki. Autor nie podaje dokładnie kto w mieście był sprzedawcą owych wianków i bukietów, przypuszczać jednak można, że były to te same kobiety oferujące zwykle zioła. Więcej uwagi współczesnym tradycjom układania wianków na Boże Ciało i bukietów na Zielną, w południowej Polsce, poświęcił Luczaj (2011, 2012). Szulczewski osobno wyróżnił, jako tracące na znaczeniu w handlu, rośliny wchodzące w skład palm święconych w Niedzielę Palmową, wśród których dominowały gałązki wierzbowe *Salix caprea* i *S. cinerea*. W Wielką Sobotę świecono tzw. „ciernie”, chociaż autor nie podaje jaki dokładnie był to gatunek. Na podstawie dostępnej literatury można przypuszczać, że chodziło o śliwę tarninę *Prunus spinosa*, kwitnącą w tym czasie, nazywaną powszechnie w regionie Wielkopolski *tarką*, bądź *torką* (Paluch 1988). Jak na koniec donosi Szulczewski (1933), istotną rolę w święcie Bożego Ciała odgrywały gałązki brzożowe *Betula pendula*, które zatykano za obrazy podczas procesji Bożego Ciała, a potem wykorzystywano w agrarnych zabiegach magicznych. Według badań Szulczewskiego, w latach 30. ubiegłego wieku, na targach w Poznaniu można było nabyć 83 gatunki roślin leczniczych. Sprzedaż prowadziły kobiety, które po swoich matkach i babkach odziedziczyły wiedzę o właściwościach i zastosowaniu ziół. Tę ziołoleczniczną mądrość nierzadko wykorzystywały, doradzając kupującym konkretny gatunek jaki powinni zastosować na dane schorzenie. Oferowane przez siebie rośliny zbierały ze stanu naturalnego, następnie suszyły i wystawiały na targu.

Po dokładnie 80-ciu latach, na kanwie cennych i interesujących informacji o sprzedaży ziół na poznańskich targowiskach, zarejestrowanych w latach 30. XX wieku, przeprowadzono badania nad współcześnie dostępnymi na tym terenie roślinami. Celem badań była jakościowa i ilościowa analiza porównawcza obecnie oferowanych roślin leczniczych na miejskim targowisku w Poznaniu, z gatunkami oferowanymi blisko wiek wcześniej, co nadaje pracy szerszego znaczenia. Starano się ukazać zmiany jakie zaszły w różnorodności gatunkowej, formie sprzedaży oraz użytkowaniu dostępnych roślin, na przestrzeni kilkudziesięciu lat. Określono ich obecnie pełnią funkcję oraz rolę w miejscowej kulturze i obrzędowości. Podkreślono transformację jakiej uległo znaczenie słowa „zioła” w świadomości współczesnego mieszkańca miasta, znajdującego się w przestrzeni targowiskowej. Zwrócono także uwagę, na wpływ globalizacji i komercjalizacji na charakter oraz specyfikę oferowanych gatunków.

Metody

Nie są dostępne informacje o dokładnym miejscu przeprowadzania badań przez Jerzego Szulczewskiego. W związku z tym, jako obszar badań wybrano targowisko znajdujące się w dzielnicy Jeżyce, w mieście Poznań. Jest to jedno z czterech największych „zielonych rynków” znajdujących się w stolicy Wielkopolski. Sprzedaż prowadzona jest tutaj w ciągu całego tygodnia oprócz niedzieli, świąt kościelnych oraz państwowych. Miejsce to zostało wybrane spośród innych targowisk, gdyż wyróżnia je największy udział straganów (zazwyczaj było to 20 stoisk) z produktami roślinnymi. Przekłada się to bezpośrednio na największe bogactwo gatunkowe tego rynku. Na terenie targowiska nabyć można warzywa, owoce, rośliny w doniczkach, rozsady wiosenne oraz świeże cięte kwiaty. Ryneček ten, wyróżnia sprzedaż prowadzona częściowo na jego obrzeżach. Nabyć można tam bukiety, rośliny okolicznościowe, pojawiające się przy okazji trzech ważniejszych świąt: Wielkanocy, Matki Boskiej Zielnej i Bożego Narodzenia oraz grzyby i dzikie owoce (głównie w okresie jesiennym). Wspomniane własnoręcznie układane bukiety znajdują się w ofercie „siadarek” - dawniej w ten sposób nazywano kobiety, przyjeżdżające z okolicznych mniejszych miejscowości i wsi, sprzedające własne produkty zazwyczaj siedząc przy wejściu na teren „ryneczku” (Kwaśniewski 2013). W pracy tej autorka celowo posługuje się terminem „siadarka” w odniesieniu do kobiet, które także współcześnie prowadzą sprzedaż w podobnej formie, mimo iż określenie to nie jest już stosowane, nie istnieje w powszechnej świadomości. W ciągu jednego sezonu zaobserwowano niesystematyczne pojawianie się trzech pań z własnymi bukietami i wiązanekami. Rośliny okolicznościowe sprzedawane były, na dodatkowych kilku (ok. 5) zewnętrznych straganach, przez sprzedawców pojawiających się z wyjątkową ofertą, w tygodniu poprzedzającym dane święto.

Obserwacje były prowadzone cotygodniowo od 30 marca 2013 roku do 15 listopada 2013

roku. Badania rozpoczęto w momencie pojawienia się pierwszych stoisk, wystawiających rośliny związane ze zbliżającymi się świętami Wielkanocnymi. Obserwacje prowadzono w godzinach rannych, zazwyczaj w każdy piątek, który tradycyjnie jest głównym „dniem targowym”. Wyjątkowo, dokumentację sporządzano w inne dni, jeśli na dany piątek przypadało święto, w związku z czym handel się nie odbywał. Dodatkowe obserwacje przeprowadzono w środę 14 sierpnia 2013 roku, w przeddzień święta Matki Boskiej Zielnej oraz w piątek 21 grudnia 2013 roku przed Bożym Narodzeniem. W czasie wizytacji rynku dokonywano spisu wszystkich gatunków warzyw, owoców, roślin doniczkowych, okolicznościowych oraz gatunków znajdujących się w ofercie „siadarek” (bukiety, jednorodne wiązanki, suszone zioła w torebkach). Sporządzano również dokumentację fotograficzną zaobserwowanych roślin aparatem cyfrowym, bądź telefonem komórkowym. Rejestracja obiektów badawczych za pomocą aparatu cyfrowego to metoda polecana przy współczesnych badaniach etnobotanicznych (Flaster 2004). Związana jest ona z niskimi kosztami oraz możliwością sprawnego dzielenia się poczynionymi obserwacjami z taksonomami, w celu skutecznej identyfikacji roślin, w przypadku wątpliwości badacza (Nguyen 2005). Gatunki oznaczano na miejscu, bądź po późniejszej analizie, przeprowadzonej przy pomocy kluczy do oznaczania roślin naczyniowych, atlasów ozdobnych roślin ogrodowych (Frey 2007, Grabowska & Kubala 2011, Rutkowski 2007, Kościelny & Sękowski 1970, Mirek i in. 2002, Szafer i in. 1986, Seneta & Dolatowski 2000, Szweykowska & Szweykowski 2003), bądź po konsultacji ze specjalistami taksonomami. Podczas identyfikacji napotkano problemy, gdyż gatunki oznaczano mając do dyspozycji tylko nadziemne części roślin, często oferowane tylko we fragmentach, np. same kwiaty, liście, pędy z owocami czy szyszki roślin nagonasiennych. Dodatkowo starano się zebrać informacje od sprzedających, dotyczące pochodzenia, sposobu nabywania roślin, stopnia zainteresowania ofertą ze strony odwiedzających targ. Przy okazji luźnych rozmów, pytano sprzedających, bądź kupujących w jakim celu nabywają rośliny.

Wyniki

Spośród 83 gatunków roślin leczniczych zanotowanych przez Szulczewskiego, obecnie zarejestrowano pojawienie się 21 roślin w sprzedaży targowiskowej. Blisko 75% gatunków zniknęło z przestrzeni targowiska zupełnie w momencie przeprowadzanych badań. Większość powtórzonych gatunków, oferowana jest w innej formie oraz zmieniło się również ich zastosowanie (Figura 1.).

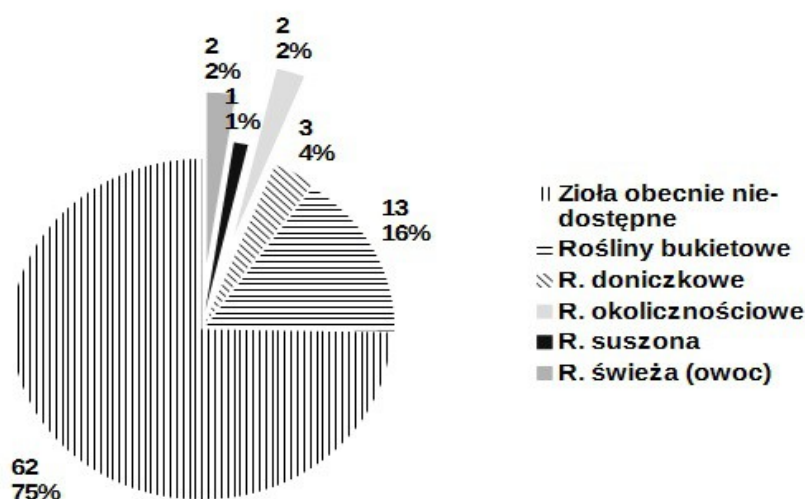

Fig. 1. Wykres ilustruje stosunek gatunków ziół zarejestrowanych przez Szulczewskiego obecnie (2013r.) już niedostępnych w sprzedaży targowiskowej, do gatunków, które nadal można spotkać, jednak w zmienionej formie sprzedaży i innym przeznaczeniu. Ilościowy udział gatunków w pięciu wyróżnionych współcześnie grupach roślin, należy traktować w sposób przybliżony, gdyż dla przykładu *Rosa canina* znalazła się zarówno w ofercie owoców jak i bukietów.

Udokumentowano pojawienie się 23 gatunków roślin, sprzedawanych w doniczkach, które zarówno przez kupujących, jak i sprzedających były określane mianem „zioł”. Rośliny te znajdowały się w sprzedaży od kwietnia, na trzech stoiskach. Początkowo były to okazy zazwyczaj importowane z krajów południowych. Z pobieżnych obserwacji można stwierdzić, że oferta ta nie różniła się od całorocznie obecnie dostępnych „zioł” w marketach. Od maja zarejestrowano znacznie większą różnorodność w tej grupie roślin, która utrzymywała się do października. W tym czasie „ziola” można było nabyć na pięciu stoiskach, pochodziły one zazwyczaj od polskich firm ogrodniczych, w dwóch przypadkach były uprawiane przez wystawiających je na sprzedaż, indywidualnych ogrodników. Wszystkie zarejestrowane w ciągu sezonu gatunki zestawiono w Tabeli 2. Włączono do niej dodatkowo *Calluna vulgaris*, który znajdował się w ofercie ogrodowych roślin doniczkowych, jednego ze stoisk. Gatunek ten sprzedawany jest obecnie w celach *stricte* ozdobnych, natomiast za czasów Szulczewskiego był popularnym ziołem sprzedawanym do kąpieli przeciwreumatycznych. Ponad połowa omawianych „zioł” należała do rodziny Lamiaceae, np. *Rosmarinus officinalis* czy *Salvia officinalis*. Znaczny udział stanowiły rośliny z rodziny Asteraceae, w tym popularyzowana od niedawna w mediach, częsta w sprzedaży południowo-amerykańska *Stevia rebaudiana*, używana jako pozbawiony kalorii, bogaty w substancje glikozydowe, naturalny słodzik. Również ciekawym zanotowanym gatunkiem z tej rodziny była *Santolina chamaecyparissus*. Z informacji ustnej uzyskanej od sprzedawców wynika, iż santolina cyprysikowata jest „nowością” w ich ofercie, nazywaną mylnie „lubczykiem” i polecaną jako przyprawa do rosołu. Wszystkie rośliny zawarte w Tab. 2 wykazują właściwości lecznicze i są tradycyjnie wykorzystywane w ziołolecznictwie (Senderski 2009). Prawie wszystkie gatunki, z wyjątkiem *Valeriana officinalis*, należą do popularnych przypraw (Sedo & Krejca 1987). Sprzedawcy i kupujący zgodnie stwierdzali, że większość omawianych roślin nabywana jest w celach kulinarnych, bądź do przyrządzania rekreacyjnych herbatek. Rośliny te kupujący sadzą w ogródkach, bądź uprawiają na balkonach i w doniczkach. Z obserwacji wynika, że nabywcami tych „zioł” są przede wszystkim osoby w młodym wieku, zarówno mężczyźni jak i kobiety. Część gatunków, w tym *Ocimum basilicum*, *Salvia officinalis*, *Origanum vulgare* czy *Thymus vulgaris* dostępna jest w sprzedaży w postaci oryginalnych kształtem lub barwą kultywarów, które często sadzone są w ogrodach o funkcjach typowo ozdobnych. Obecnie na rynku oferowana jest znaczna liczba odmian uprawnych *Mentha*, różniących się pokrojem, zapachem i smakiem. Sprzedający używali, dość niekonsekwentnie i zamiennie w ciągu kolejnych wizytacji, takich nazw jak mięta truskawkowa, ananasowa, czekoladowa, hiszpańska, jabłkowa, staropolska oraz wiele innych. Prawidłowe oznaczenie ich przynależności taksonomicznej jest bardzo trudne, a po części niemożliwe (Kleinod & Strickler 2008). W tej grupie roślin powtórzyły się trzy zioła Szulczewskiego. Były to: wspomniany wcześniej wrzos zwyczajny, *Mentha* sp., z której listków parzy się przeważnie rekreacyjne herbatki oraz *Valeriana officinalis*, nazywany dzisiaj zwyczajowo kozłkiem, który za czasów Szulczewskiego jak i we współczesnym ziołolecznictwie, stosowany jest jako lek uspokajający.

Na bogatą ofertę owoców (w sumie 40 gatunków, wśród nich znalazły 34 odmiany uprawne samych jabłek), zmieniającą się dynamicznie w ciągu sezonu, składały się zarówno gatunki importowane takie jak, np. melon, cytryna czy banan, jak również gatunki uprawiane w Polsce oraz te pochodzące ze stanu naturalnego. Owoce z drzew, krzewów i krzewinek dziko rosnących, pojawiły się w ofercie pod koniec lata. Nabyć je można było na 2-3 stoiskach znajdujących się na obrzeżach ryneczku. Sprzedaż dzikich owoców prowadzona była przez panów, którzy w swojej ofercie mieli także sezonowo grzyby. W sumie zanotowano pojawienie się owoców z ośmiu dziko rosnących gatunków, były to: *Padus serotina* Ehrh., *Sambucus nigra*, *Vaccinium vitis-idaea* L., *Vaccinium oxycoccus* L., *Rosa rugosa* Thunb., *Sorbus aucuparia* oraz dwa gatunki zanotowane przez Szulczewskiego *Rosa canina* i *Vaccinium myrtillus*. Z informacji uzyskanych od sprzedawców wynika, że z owoców tych zazwyczaj robione są konfitury, soki, jednak brak bliższych danych na ten temat. Dawniej w sprzedaży znajdowały się nie owoce, a liście borówki czernicy, nazywanej wtedy „jagodziną”, natomiast dziś „jagodą”, z których odwar stosowano przy bólach głowy.

Pozostałe rośliny lecznicze Szulczewskiego znalazły się w specyficznej ofercie znajdującej się na obrzeżach targowiska, wśród roślin bukietowych, okolicznościowych oraz suszonych. „Siadarki” wystawiały na sprzedaż własnoręcznie układane przez siebie wielogatunkowe bukiety oraz jednorodne wiązanki. Kobiety te przyjeżdżały z podpoznańskich wsi. W ofercie „siadarek”, w ciągu jednego sezonu wegetacyjnego, zanotowano pojawienie się 77 gatunków należących do roślin

nagozależkowych i okrytozależkowych (Tabela 3). Dodatkowe 7 taksonów udało się zidentyfikować jedynie do rangi rodzaju: *Dendranthema*, *Gaillardia*, *Hosta*, *Primula*, *Zinnia*. Są to popularne w ogrodnictwie taksony posiadające liczne kultywary. Oznaczono również rośliny z rodzaju *Euphorbia* oraz *Rosa* pozyskiwane ze stanu naturalnego, reprezentowane przez znaczną ilość gatunków w polskiej florze, stąd trudne do jednoznacznej identyfikacji na podstawie fragmentu rośliny. Wśród bukietów pojawiły się odmiany uprawne *Euonymus fortunei* 'Emerald Gaiety' i *Juniperus communis* 'Blue carpet'. Omawiana grupa roślin należy do 37 rodzin, z czego blisko 1/4 gatunków należy do rodziny Asteraceae. Zanotowano pojawienie się 9-ciu gatunków traw, w tym 3 zboża uprawne *Avena sativa*, *Secale cereale* i *Triticum aestivum*. Wśród nagozależkowych, pojawiających się w okresie jesienno-zimowym, najczęstszym składnikiem bukietów i wiązanek są pędy *Pinus sylvestris* oraz *Thuja occidentalis*. Tradycyjnie większość bukietów układana jest z kwiatów i kwiatostanów. Często jednak dodawane są owocujące pędy (np. *Sorbus aucuparia*, *Rosa canina*), liście (np. *Sambucus nigra*, *Quercus robur*) stanowiące zazwyczaj ekran kompozycji, szyszki (np. *Pseudotsuga menziesii*, *Pinus ponderosa*), ulistnione pędy (np. *Buxus sempervirens*, *Euonymus thunbergii*), a nawet sztuczne elementy w wiązkach bożonarodzeniowych takie jak bombki czy łańcuchy. Wśród oferowanych roślin dominują krótkotrwałe formy życiowe w tym gatunki jednoroczne (np. *Helianthus annuus*, *Limonium sinuatum* – uprawiany jako jednoroczny), dwuletnie (np. *Dipsacus fullonum*, *Lunaria annua*) oraz byliny, do których należą aż 33 gatunki (np. *Tanacetum vulgare*, *Physalis alkekengi*, *Phleum pratense*). Udokumentowano obecność 22 gatunków drzew (np. *Platanus xhispanica*, *Abies alba*) oraz o połowę mniej krzewów (np. *Hydrangea paniculata*, *Rosa dumalis*). Pojawiło się jedno pnącze pochodzenia północnoamerykańskiego *Campsis radicans*. Dość częstym zjawiskiem jest barwienie suszonych roślin na różne kolory. „Siadarki” oferowane przez siebie rośliny zbierają z okolicznych pól, łąk i przydroży (przykładowo *Hypericum perforatum*, *Artemisia vulgaris*, *Echinochloa crus-galli*, *Eryngium planum*), bądź uprawiają we własnych przydomowych ogródkach (np. *Coreopsis grandiflora*, *Callistephus chinensis*, *Muscari neglectum*). Rośliny uprawne stanowią blisko połowę wszystkich gatunków. Wśród nich znajdują się wspomniane zboża, ozdobne rośliny kwiatowe (np. *Tagetes patula*, *Physostegia virginiana*, *Phlox paniculata*), gatunki powszechnie uprawiane z przeznaczeniem na suche bukiety (Nowak 2000): wśród nich *Gypsophila paniculata*, *Lagurus ovatus*, *Helichrysum bracteatum*. Zboża, pozostałe gatunki traw (*Phleum pratense*, *Calamagrostis epigejos*) oraz wspomniane rośliny typowe dla suchych bukietów sprzedawane są również w postaci jednogatunkowych wiązanek. Kupujący wykorzystują je jako trwałą, naturalną ozdobę wstawianą do wazonu. Natomiast na drugą połowę roślin sprzedawanych przez „siadarki”, składają się gatunki dziko rosnące, z czego większość to gatunki rodzime dla polskiej flory (przykładowo *Trifolium arvense*, *Rumex acetosa*). Interesujące było zidentyfikowanie dwóch gatunków obcych wymykających się z powyższej klasyfikacji, były to liście śródziemnomorskiej *Pistacia lentiscus* oraz szyszki amerykańskiej sosny *Pinus ponderosa*. Wśród ozdobnych bukietów znalazło się 13 gatunków Szulczewskiego (patrz Tabela 1.). Większość z tych roślin należy do pospolitych dziko rosnących ziół jak, np. *Achillea millefolium* czy *Tanacetum vulgare*. Natomiast w bukietach ich rola została zredukowana do funkcji jedynie ozdobnej.

W okresie Wielkanocnym, na dodatkowych stoiskach wokół targu, można nabyć specyficzne dla tego czasu obrzędowej rośliny. Znajduje się wśród nich tylko jeden gatunek Szulczewskiego *Betula pendula*. W ofercie obecne były się nieulistnione jeszcze gałązki wspomnianej brzozy jak i innych gatunków: *Cerasus avium*, *Forsythia xintermedia*, *Malus domestica*, *Sarothamnus scoparius*, które kupujący wstawiają w swoich domach do wazonów, wykorzystują jako ozdobę. Nabyć można również palmy wielkanocne, układane z różnych gatunków traw i kwiatów suchych (Figura 2.). Rośliny te są barwione na wyraziste kolory, a następnie zanoszone do kościoła i święcone przez księdza w Niedzielę Palmową, bądź w koszyczku wielkanocnym w Wielką Sobotę. Obecnie rzadziej w tym celu nabywane są gałązki różnych gatunków wierzb, tzw. „bazie kotki”, np. *Salix cinerea*, *Salix purpurea* oraz prawdopodobnie innych gatunków *Salix*, trudnych do oznaczenia. Na licznych stanowiskach wystawiane są pęczki wieczniezielonych pędów *Buxus sempervirens*, które dołączane są do wielkanocnego koszyczka z symbolicznymi pokarmami, święconymi w Wielką Sobotę.

Fig. 2. Sprzedaż palm wielkanocnych, zarówno gałązek wierzby *Salix* sp. (na drugim planie) jak i barwnych palemek układanych z: *Avena sativa* (Owies zwyczajny), *Calamagrostis epigejos* (Trzcinnik piaskowy), *Helichrysum bracteatum* (Kocanki ogrodowe), *Phleum pratense* (Tymotka łąkowa), *Phragmites australis* (Trzcina pospolita), *Secale cereale* (Żyto zwyczajne), *Setaria viridis* (Włośnica zielona).

Nadal stosunkowo żywy jest zwyczaj święcenia ziół w sierpniowe katolickie święto Matki Boskiej Zielnej. W związku z tym, w ciągu całego tygodnia poprzedzającego uroczystość, „siadarki” wystawiają na sprzedaż, układane własnoręcznie, specjalne na tę okazję bukiety (Figura 3.). Zanotowano pojawienie się w bukietach 28 gatunków roślin, wśród których znalazły się rośliny dziko rosnące (np. *Hypericum perforatum*, *Echium vulgare*, *Eryngium planum*, *Helichrysum arenarium*, *Lepidium densiflorum*), uprawiane w przydomowych ogrodach na tzw. „suszki” (np. *Helichrysum bracteatum*, *Nigella damascena*, *Gypsophila paniculata*), zboża, natomiast rzadziej żywe kwiaty ogrodowe (np. *Callistephus chinensis*) czy owoce (*Malus domestica* i *Rosa canina*). W bukietach święconych na Zielną wystąpiło pięć gatunków Szulczewskiego: *Achillea millefolium*, *Helichrysum arenarium*, *Hypericum perforatum*, *Tanacetum vulgare* i *Thlaspi arvense*. Bukiety te, cieszyły się znacznym zainteresowaniem wśród odwiedzających targ. W ciągu dnia, jedna siadarka była w stanie sprzedać kilkanaście wiązanek. Zależnie od finezji twórczyni, niektóre bukiety były uboższe gatunkowo (np. układane z 5 gatunków), w innych znaleźć można było nawet kilkanaście roślin. Tradycyjnie, bukiety zanoszone są następnie do kościoła i święcone przez księdza.

Krajobraz miejskiego targowiska nabiera również wyjątkowego wyglądu w tygodniu poprzedzającym Boże Narodzenie. Na terenie rynku, w tym czasie, nie jest już prowadzona regularna sprzedaż roślin. Wyjątkowo stoiska, ze specjalną bożonarodzeniową ofertą, stawiane są w granicach targowiska, jednak głównie rozkładane są na jego obrzeżach. W ofercie znajdują się przede wszystkim rośliny nagonasienne, których gałązki sprzedawane są w postaci jednorodnych wiązanek, np. *Picea abies*, *Picea pungens*, *Thuja occidentalis*. Kupujący wykorzystują je następnie do układania bożonarodzeniowych stroików. Nabyć można również już gotowe, ozdobne bukietki komponowane z wieczniezielonych gałązek gatunków iglastych, barwionych na żywe kolory suszonych pędów z kwiatostanami (np. *Gypsophila paniculata*) lub owocostanami (np. *Linum usitatissimum*, *Lunaria annua*), szyszek (np. *Pseudotsuga menziesii*) i sztucznych elementów takich jak łańcuszki czy bombki. Gotowe stroiki wystawiane były na sprzedaż przez dwie „siadarki”, będące stałymi bywalczyniami

targu. W masowej sprzedaży, bo prawie na wszystkich stoiskach, znajdował się pasożytniczy gatunek – *Viscum album* (Figura 4.). Jego ulistnione i owocujące w tym czasie pędy, są tradycyjnie zawieszane w domach pod sufitem. Jest to zwyczaj obcego pochodzenia, wywodzący się z krajów nordyckich. Obecny w tradycji wsi polskiej na pewno po II Wojnie Światowej (Paluch 1988), natomiast nieopisany w tradycji obrzędowej z Wielkopolski i Kujaw przez Szulczewskiego (1933). Jemiola należała do roślin wykorzystywanych leczniczo, zanotowanych przez Szulczewskiego. Herbatki z jej pędów zalecano na zwapnienie tętnic i jako środek odchudzający.

Fig. 3. Zdjęcie przedstawia wybrane bukiety układane z ziół i kwiatów, święcone w dniu Matki Boskiej Zielnej, w których zidentyfikowano: *Achillea millefolium* (Krwawnik pospolity), *Avena sativa* (Owies pospolity), *Eryngium planum* (Mikołajek płaskolistny), *Gypsophila paniculata* (Łyszczec wiechowaty), *Helichrysum arenarium* (Kocanki piaskowe), *Limonium sinuatum* (Zatrwian wrębny), *Linum usitatissimum* (Len zwyczajny), *Lagurus ovatus* (Dmuszek jajowaty), *Lepidium densiflorum* (Pieprzyca gęstokwiatowa), *Malus domestica* (Jabłoń domowa), *Nigella damascena* (Czarnuszka damasceńska), *Papaver rhoeas* (Mak polny), *Phleum pratense* (Tymotka łąkowa), *Setaria viridis* (Włośnica zielona), *Sorbus aucuparia* (Jarzab pospolity), *Tanacetum vulgare* (Wrotycz pospolity), *Thlaspi arvense* (Tobołki polne).

Obecnie, jako tradycyjnie sprzedawane zioło nabyć można tylko jeden gatunek ostrożeń warzywny *Cirsium oleraceum*. Ziele tej rośliny znajdowało się, stale w ciągu sezonu, w ofercie dwóch „siadarek”. Zbierają one ostrożeń ze stanu naturalnego, następnie suszą i wystawiają na sprzedaż w papierowych torebkach (Figura 5.). Nazywany jest on i podpisywany, tak samo jak w latach 30. XX wieku, jako „czarcie żebro”. Większość osób zna ludową nazwę rośliny, rzadziej botaniczną. Jak donosi I. Zarembianka (1933) „W Wielkopolsce i na Pomorzu wielką rolę w lecznictwie ludowym odgrywa ziele zwane „czarcim żebrem” (...) w literaturze poświęconej roślinom lekarskim (...) nie znalazłam o nim bliższych wiadomości.” Był to lek ludowy stosowany w postaci odwarów zewnętrznie lub wewnętrznie. Kąpiele sporządzano przy bólach głowy, ogólnym osłabieniu. Natomiast wewnętrznie stosowano dla „uspokojenia nerwów”. Wielkopolskie znachorki, „mądre” zalecały „czarcie żebro” na wszelkie choroby, m.in. do przemywania oczu, aby „zmyć” rzucony urok na daną osobę. Często dodatkowo „zamawiały” one chorego, aby wmówić w niego wiarę w uzdrawiającą moc rośliny. W cięższych przypadkach okadzały one palonym ostrożeniem osobę chorą. Ze względu na

popularność, pęczki suszonego „czarciego zębra”, sprzedawane były na wszystkich targach i rynkach Poznania oraz w aptekach. Wiara we właściwości lecznicze rośliny była powszechna zarówno na wsi jak i wśród mieszkańców miast, pochodzących głównie ze sfery robotniczej (Zarembianka 1933). Na podstawie rozmów przeprowadzonych ze sprzedającymi i kupującymi stwierdza się, że obecnie wiara w magiczną, odczyniającą złe uroki moc tego zioła jest nadal bardzo silna. Rzadziej z suszonego ostrożeńki warzywnego sporządzany jest i wypijany napar. Zdecydowanie częściej ziele to wykorzystuje się w kąpielach. Niektórzy donosili, iż wywarem z ziele należy polewać sobie głowę i obserwować konsystencję spływającego do kąpielni płynu. Jeśli zauważyć można gęste i ciemne „farfocle” oznacza to, że przyczyną dotychczasowych niedomagań był rzucony urok. Taka sama uwaga o wskazującej stan zdrowia reakcji chemicznej, zachodzącej w wodzie podczas kąpielni, znajduje się w opisie „czarciego zębra” Zarembianki (1933). Wśród osób współcześnie stosujących roślinę, powszechne jest przekonanie, że złe samopoczucie, dolegliwości zagadkowego pochodzenia mogą być spowodowane przez tak zwane „uroczne oczy”, czyli kontakt z osobami, które pod pozorem życzliwości w rzeczywistości nam źle życzą, oczekują naszego niepowodzenia. Często obiektem tego typu uroków są bezbronni małe dzieci, wobec których kierowanych jest wiele czułych słów przez obcych ludzi. Niemowlęta te, w następstwie rzuconych czarów są niespokojne i często płaczą. Jak donoszą wypytywane osoby, kilka kąpielni z „czarcim zębem” daje efekt „odczyniający” i trwale uspokaja dziecko. Natomiast osoby dorosłe opisują, że czują się generalnie lepiej, mają lepsze samopoczucie, często ustępują u nich dolegliwości bólowe różnych części ciała.

Fig. 4. Zdjęcie prezentujące ekspozycję *Viscum album* (jemiolo pospolita) przed Bozym Narodzeniem.

Fig. 5. Cieszący się nadal dużą popularnością, wykorzystywany w praktykach magicznych, *Cirsium oleraceum* (ostrożeń warzywny) nazywany powszechnie „czarcim zębem”.

Dyskusja

Na przestrzeni 80. lat znacznie zmienił się charakter sprzedaży na miejskim rynečku. Oferta roślinna w dużej mierze pokrywa się z tą dostępną w marketach, gdyż sprzedawcy zaopatrują się w produkty na tych samych, pobliskich giełdach. Dużo rzadziej sprzedawca jest równocześnie ogrodnikiem czy rolnikiem, produkującym wystawiany przez siebie towar. Znaczną część roślin, zwłaszcza wśród owoców, warzyw i „zioł”, stanowią gatunki importowane całorocznie, bądź sezonowo. Widoczne są tutaj efekty procesu globalizacji i istnienia otwartych granic, które umożliwiają zaspokajanie popytu, ze strony klientów, na wszelkie produkty roślinne. W przestrzeni miejskiego targowiska, termin „zioło” zostało w pewnym stopniu zdegradowane i ograniczone. Zarówno kupujący, jak i sprzedający, odnoszą je do niewielkiej ilości gatunków „zioł”, sprzedawanych w doniczkach, pochodzących z upraw, poza sezonem wegetacyjnym importowanych. Rośliny te zazwyczaj wykorzystywane są w celach kulinarnych jako przyprawy, bądź przyrządzane są z nich rekreacyjne herbatki. W stosunku do dawnych zwyczajów handlu ziołami przez kobiety, znające ich właściwości, samodzielnie je zbierające i sprzedające w celu wyłącznie leczniczym, nierzadko wraz z udzieleniem fitoterapeutycznej porady, dzisiejszy handel „ziołami” doniczkowymi ma charakter typowo komercyjny. Na zanik tradycji sprzedaży suszonych ziół na miejskim targowisku, wpływ ma przede wszystkim współczesne, skomplikowane prawo. To ono reguluje sprzedaż ziół¹ i determinuje przeniesienie handlu surowcami zielarskimi przede wszystkim do aptek i

1

Zakład zajmujący się produkcją, jak i przetwórstwem ziół, musi spełniać określone normy związane z bezpieczeństwem sanitarno-epidemiologicznym (zasady GMP, HACCAP). Również miejsce obrotu

sklepów zielarsko-medycznych. Jednak zainteresowanie „ziołami” oferowanymi na targowisku wzrasta. Tendencję tę można zauważyć szczególnie wśród młodej inteligencji, zamieszkującej duże miasto. Prawdopodobnie, wpływ na to, ma coraz większa świadomość wśród młodych ludzi dotycząca zdrowego trybu życia, odżywiania. Coraz więcej osób wyraża chęć zakupu żywności ekologicznej, pochodzącej od polskich rolników, jak i ziół oraz roślin dzikiego pochodzenia, co bezpośrednio przekłada się na ofertę roślinną rynku². Osoby te również coraz częściej korzystają z naturalnych sposobów leczenia oraz korzystają z porad „większych, bądź mniejszych” specjalistów o takiej praktyce. Stąd w dużym mieście, coraz więcej pojawia się naturopatów, fitoterapeutów oraz prywatnych klinik specjalizujących się w medycynie naturalnej. Zioła i gotowe preparaty roślinne często pacjenci otrzymują od swoich „lekarzy”, w ramach kompleksowej wizyty, bądź po zakup ziół i gotowych preparatów roślinnych odsyłani są do zielarni.

Jedynie sprzedaż roślin prowadzona przez „siadarki” odbywa się w dawnej, tradycyjnej formie, gdyż kobiety te same zbierają rośliny i suszą je. To w ofercie ozdobnych bukietów znalazła się większość, niewielkiej części gatunków Szulczewskiego, które pojawiły się w obecnej sprzedaży. Nadal, w dużym mieście, żywa pozostała tradycja sprzedaży bukietów święconych na święto Matki Boskiej Zielnej, układanych z kwiatów, ziół, zbóż i owoców, a istotny udział w jej kultywowaniu mają „siadarki”, co roku przygotowujące bukiety specjalnie na te święta.

Reliktem przedwojennych zwyczajów handlu ziołami jest sprzedaż suszonego „czarciego zebra”. Ciekawym zjawiskiem jest istnienie, wśród społeczeństwa dużego miasta, nadal bardzo żywych i głębokich przekonań odnośnie jego właściwości magiczno-leczniczych, zachowanych w praktycznie niezmiętej formie od lat 30-tych XX wieku.

Podziękowania

Serdeczne podziękowania chciałabym złożyć prof. Karolowi Latowskiemu z Wydziału Biologii UAM w Poznaniu, za opiekę merytoryczną nad przeprowadzonymi badaniami oraz cenne uwagi, a także dr hab. prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego Łukaszowi Łuczajowi, który był pomysłodawcą przeprowadzonych badań oraz prof. Jerzemu Zielińskiemu z Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku za pomoc przy identyfikacji gatunków.

Literatura

Almada ED 2010. Sociobiodiversidade Urbana: por uma etnoecologia das cidades. In: de Silva VA. Santos de Almeida AL, de Albuquerque UP Etnobiologia e Etnoecologia: pessoas & natureza na America Latina. – NUPPEa, Recife

Bye R.A & Linares E 1983. The role of plants found in the mexican markets and their importance in ethnobotanical studies. Journal of Ethnobiology 1 (3): 1-13

Cunningham A.B 2001. Applied Ethnobotany: People, wild plant use and conservation. Earthscan, London

gotowym produktem zielarskim, czyli apteka lub sklep zielarsko-medyczny, podlega, w zależności od rejestracji znajdującej się w sprzedaży substancji czynnej, pod GIF (jeśli zarejestrowana jest ona jako produkt medyczny przez Urząd Rejestracji Produktów Leczniczych, Wyrobów Medycznych i Produktów Biobójczych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 r. Dz.U. 2010 nr 204 poz. 1353) lub GIS i GIH, jeśli nie jest zarejestrowana jako produkt medyczny. Na targowisku (jako tzw. „dostawę bezpośrednią”) można prowadzić sprzedaż, niewielkiej ilości, uprawianych przez siebie lub zbieranych ze stanu naturalnego ziół, jednak wymaga ta działalność rejestracji w Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej (zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 6 czerwca 2007 r. w sprawie dostaw bezpośrednich środków spożywczych).

² Obserwację tę poczyniono po kolejnych 3 latach (w 2016 r.). Co ciekawe, na targowisku zaczęły się pojawiać w ofercie doniczkowej nowe gatunki roślin rodzimych, m.in. pokrzywa zwyczajna czy czosnek niedźwiedzi.

- Flaster T 2004. Survey of medicinal plants in the main US herbaria. *Ethnobotany Research and Applications* 2: 101-110
- Frey L (red.) 2007. *Księga polskich traw*. W. Szafer Institute of Botany PAN, Kraków
- Grabowska B & Kubala T 2011. *Encyklopedia bylin*. Tom I. A-J. ZYSK I-SKA, Poznań
- Johnson E.J & T.J Johnson 1976. Economic plants in a rural Nigerian market. *Economic Botany*, 30: 375-381
- Kasper-Pakosz R 2014. Przegląd etnobotanicznych badań roślin sprzedawanych na targowiskach. *Etnobiologia Polska* 4: 123-134
- Kleinod B & Strickler F 2008. *Mięta. Lekarstwo, kosmetyk, przyprawa. Praktyczne zastosowanie*. Eugen Ulmer KG, Stuttgart
- Kościelny & Sękowski 1971. *Drzewa i krzewy: klucze do oznaczania*. PWRiL, Warszawa
- Kujawska M 2011. Etnobotanika miejska: perspektywy, tematy, metody. *Etnobiologia Polska* 1: 31-42
- Kwaśniewski K 2013. *Legendy poznańskie*. Wyd. Poznańskie, s. 388, Poznań
- Łuczaj Ł 2008. Archival data on wild food plants used in Poland in 1948. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 4:4
- Łuczaj Ł 2011. Changes in Assumption Day Herbal Bouquets in Poland: a nineteenth century study revisited. *Economic Botany*, 65(1): 66-75
- Łuczaj Ł 2012. A relic of medieval folklore: Corpus Christi Octave herbal wreaths in Poland and their relationship with the local pharmacopoeia. *Journal of Ethnopharmacology*, 142: 228-240.
- Łuczaj et al. 2013. Wild vegetable mixes sold in the markets of Dalmatia (Southern Croatia). *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 9:2
- Martin G 1992. Searching for plants in peasant marketplaces. Pp. 212-223 in *Sustainable harvest and marketing of rainforest products*. Edited by M.J. Plotkin i L. Famolare. Island Press, Washington
- Mirek Z & Piękoś-Mirkowa H i in. 2002. Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist. W.Szafer Institute of Botany PAN, Kraków
- Nguyen M.L.T 2005. Cultivated Plant Collections from Market Places. *Ethnobotany Research and Applications* 3: 5-15
- Nowak J 2000. *Rośliny na suche bukiety: uprawa, suszenie, farbowanie, preparowanie*. Hortpress Sp. z o.o. Warszawa
- Paluch A 1988. Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej. Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 113, Wrocław
- Paluch A 1989. Zerwij ziele z dziewięciu miedz...: Ziółolecznictwo ludowe w Polsce w XIX i początku XX wieku. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*, s. 33-35, Wrocław
- Pemberton R. W & Lee N.S 1996. Wild food plants in South Korea: market presence, new crops and export to the United States. *Economic Botany* 50: 57-70

- Rutkowski L 2007. Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski Niżowej. PWN, Warszawa
- Sedo A & Krejca J 1987. Rośliny źródłem przypraw. PWRiL, Warszawa
- Senderski E.M 2009. Zioła. Praktyczny poradnik o ziołach i ziołolecznictwie. Wyd. K.E. Liber, Warszawa
- Seneta W & Dolatowski J 2000. Dendrologia. PWN, Warszawa
- Szafer W & Kulczyński S & Pawłowski B 1986. Rośliny polskie. Tom I, Tom II. PWN, Warszawa
- Szulczewski J.W 1933. O handlu ziołami leczniczymi na targach w Poznaniu. (w:) W. Łysiak (red.) 1996. Pieśń bez końca, s. 120-126, Poznań
- Szweykowska A & Szweykowski J red. 2003. Słownik botaniczny. Wiedza Powszechna, Warszawa
- Williams V.L & Balkwill K & Witkowski E.T.F 2000. Unravelling the commercial market for medicinal plants and plant parts of the Witwatersand, South Africa. Economic Botany 54: 310-327
- Whitaker T.W & Cutler H.C 1966. Food plants in a Mexican market. Economic Botany 20 (1): 6-16
- Zarembianka I 1933. Czarcie źebro jako lek ludowy w zachodniej Polsce. Wyd. Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze, zeszyt 4, Poznań

Tab. 1. Zioła zanotowane w sprzedaży targowiskowej w Poznaniu przez Szulczewskiego (1933) oraz weryfikacja ich obecności we współczesnej ofercie targowiska jeżyckiego (2013).

Lp.	Nazwa naukowa	Nazwy ludowe (1933r.)	Rodzina	Oferta w 2013r.
1.	<i>Acorus calamus</i> L. Tatarak zwyczajny	Łobuzie	Araceae Obrazkowate	-
2.	<i>Achillea millefolium</i> L. Krwawnik pospolity	-	Asteraceae Astrowate	B, MBZ
3.	<i>Althaea officinalis</i> L. Prawoślaz lekarski	Ślaz	Malvaceae Ślazowate	-
4.	<i>Arctium lappa</i> L. Łopian większy		Asteraceae Astrowate	-
5.	<i>Armeria maritima</i> Willd. Zawciąg pospolity	Laski, Laski Pana Jezusa	Plumbaginaceae Zawciągowate	
6.	<i>Artemisia absinthium</i> L. Bylica piołun	Piołun	Asteraceae Astrowate	-
7.	<i>Artemisia abrotanum</i> L. Bylica boże drzewko	Boże drzewo	Asteraceae Astrowate	-
8.	<i>Artemisia vulgaris</i> L. Bylica pospolita	Bylica	Asteraceae Astrowate	B
9.	<i>Asarum europaeum</i> L. Kopytnik pospolity	Kopytnik	Aristolochiaceae Kokornakowate	-
10.	<i>Galium odoratum</i> (L.) Scop. Przytulia wonna	Marzanka	Rubiaceae Marzanowate	-
11.	<i>Betula pendula</i> Roth Brzoza brodawkowata	-	Betulaceae Brzozowate	W
12.	<i>Briza media</i> L. Drżączka średnia	Matki Boskiej Łzy	Poaceae Trawy	-
13.	<i>Calendula officinalis</i> L.	Paznokietka	Asteraceae	B

	Nagietek lekarski		Astrowate	
14.	<i>Calluna vulgaris</i> (L.) Hull Wrzos pospolity	-	Ericaceae Wrzosowate	OD
15.	<i>Centaurea cyanus</i> L. Chaber bławatek	Modrak	Asteraceae Astrowate	B
16.	<i>Centaureum erythraea</i> Rafn Centuria zwyczajna	Centurja, Tysiącznik	Gentianaceae Goryczkowate	-
17.	<i>Chamomilla recutita</i> L. Rumianek pospolity	-	Asteraceae Astrowate	-
18.	<i>Chamomilla suaveolens</i> (Pursh) Rydb. Rumianek bezpromieniowy	Rumianek obcy	Asteraceae Astrowate	-
19.	<i>Chrysanthemum parthenium</i> (L.) Bernh. Złocień maruna	Maruna	Asteraceae Astrowate	-
20.	<i>Cichorium intybus</i> L. Cykoria podróżnik	Podróżnik	Asteraceae Astrowate	-
21.	<i>Cirsium lanceolatum</i> (L.) Scop. Ostrożeń lancetowaty	Suchotnik	Asteraceae Astrowate	-
22.	<i>Cirsium palustre</i> (L.) Scop. Ostrożeń błotny	-	Asteraceae Astrowate	-
23.	<i>Cirsium oleraceum</i> (L.) Scop. Ostrożeń warzywny	Czarcie zebro	Asteraceae Astrowate	ZS
24.	<i>Consolida regalis</i> S.F. Gray Ostróżeczka polna	Sroczka	Ranunculaceae Jaskrowate	-
25.	<i>Daucus carota</i> L. Marchew zwyczajna	Marchwica	Apiaceae Baldaszkowate	-
26.	<i>Drosera anglica</i> Hudson Rosiczka długolistna	-	Droseraceae Rosiczkowate	-
27.	<i>Drosera rotundifolia</i> L. Rosiczka okrągłolistna	-	Droseraceae Rosiczkowate	-
28.	<i>Equisetum arvense</i> L. Skrzyp polny	Koszyczka	Equisetaceae Skrzypowate	-
29.	<i>Eupatorium cannabinum</i> L. Sadziec konopiasty	Wiatrowa róża	Asteraceae Astrowate	-
30.	<i>Euphrasia officinalis</i> Hayne Świetlik łąkowy	-	Scrophulariaceae Trędownikowate	-
31.	<i>Filipendula vulgaris</i> Moench Wiązówka bulwkowata	Postrzałowe ziele	Rosaceae Różowate	-
32.	<i>Glechoma hederacea</i> L. Bluszcz kurdybanek	Kurdyban	Lamiaceae Jasnotowate	-
33.	<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench Kocanki piaskowe	Kocanka	Asteraceae Astrowate	B, MBZ
34.	<i>Humulus lupulus</i> L. Chmiel zwyczajny	Chmiel	Cannabaceae Konopiowate	-
35.	<i>Hypericum perforatum</i> L. Dziurawiec zwyczajny	Krzyżowe ziele	Hypericaceae Dziurawcowate	B, MBZ
36.	<i>Inula britannica</i> L. Oman łąkowy	Arnika	Asteraceae Astrowate	-
37.	<i>Juglans regia</i> L. Orzech włoski	-	Juglandaceae Orzechowate	-
38.	<i>Lamium album</i> L. Jasnota biała	Pokrzywa biała	Lamiaceae Lasnotowate	-

39.	<i>Linaria vulgaris</i> Mill. Lnica pospolita	Linek, Matki Boskiej Pantofelki	Scrophulariaceae Trędownikowate	-
40.	<i>Lycopodium clavatum</i> L. Widłak goździsty	Widłak babimór, Wewiór	Lycopodiaceae Widłakowate	-
41.	<i>Mentha aquatica</i> L. Mięta wodna	-	Lamiaceae Jasnotowate	-
42.	<i>Mentha piperita</i> L. Mięta pieprzowa	-	Lamiaceae Jasnotowate	ZD
43.	<i>Menyanthes trifoliata</i> L. Bobrek trójlistkowy	Trójliść	Menyanthaceae Bobrkowate	-
44.	<i>Nepeta cataria</i> L. Kocimiętka właściwa	Melisa	Lamiaceae Jasnotowate	-
45.	<i>Nuphar lutea</i> (L.) Sibth.&Sm. Grąźel żółty	Bączywie	Nymphaeaceae Grzybieniwate	-
46.	<i>Pimpinella saxifraga</i> L. Biedrzynek mniejszy	Dzięgiel	Apiaceae Baldaszkowate	-
47.	<i>Plantago lanceolata</i> L. Babka lancetowata	Żywiec	Plantaginaceae Babkowate	-
48.	<i>Polygonum bistorta</i> L. Rdest wężownik	Korzeń żmijowy	Polygonaceae Rdestowate	-
49.	<i>Polygonum hydropiper</i> L. Rdest ostrogorzki	-	Polygonaceae Rdestowate	-
50.	<i>Polypodium vulgare</i> L. Paprotka zwyczajna	Paproć leśna	Polypodiaceae Paprotkowate	-
51.	<i>Potentilla anserina</i> L. Pięciornik gęsi	Kurze ziele	Rosaceae Różowate	-
52.	<i>Primula officinalis</i> L. Pierwiosnek lekarski	Kluczyki	Primulaceae Pierwiosnkowate	-
53.	<i>Quercus petraea</i> (Mattuschka) Liebl. Dąb bezszypułkowy	-	Fagaceae Bukowate	-
54.	<i>Quercus robur</i> L. Dąb szypułkowy	-	Fagaceae Bukowate	B
55.	<i>Rhamnus cathartica</i> L. Szakłak pospolity	-	Rhamnaceae Szakłakowate	-
56.	<i>Robinia pseudoacacia</i> L. Robinia akacja	Akacja	Fabaceae Bobowate	-
57.	<i>Rosa canina</i> L. Róża dzika	Róża	Rosaceae Różowate	B, MBZ, O
58.	<i>Rumex conglomeratus</i> Murray Szczaw skupiony	Kobylak, Kobylec, Tatarka polna	Polygonaceae Rdestowate	-
59.	<i>Rumex acetosa</i> L. Szczaw zwyczajny	-	Polygonaceae Rdestowate	B, BN
60.	<i>Salvia pratensis</i> L. Szałwia łąkowa	-	Lamiaceae Jasnotowate	-
61.	<i>Sambucus nigra</i> L. Dziki bez czarny	Hyczka	Caprifoliaceae Przewiertniowate	B
62.	<i>Sedum acre</i> L. Rozchodnik ostry	-	Crassulaceae Gruboszowate	-
63.	<i>Stachys annua</i> L. Czyściec roczny	Czyszczone ziele	Lamiaceae Jasnotowate	-
64.	<i>Symphytum officinale</i> L. Żywokost lekarski	-	Boraginaceae Ogórecznikowate	-

65.	<i>Tanacetum vulgare</i> L. Wrotycz pospolity	-	Asteraceae Astrowate	B, MBZ
66.	<i>Thlaspi arvense</i> L. Tobołki polne	Chlastawa	Brassicaceae Kapustowate	B, MBZ
67.	<i>Thymus serpyllum</i> L. Macierzka piaskowa	-	Lamiaceae Jasnotowate	-
68.	<i>Tilia platyphyllos</i> L. Lipa szerokolistna	-	Tiliaceae Lipowate	-
69.	<i>Tilia cordata</i> Mill. Lipa drobnolistna	-	Tiliaceae Lipowate	-
70.	<i>Trifolium arvense</i> L. Koniczyna polna	Kocie nerki, Kotki	Fabaceae Bobowate	B
71.	<i>Trifolium aureum</i> Pollich. Koniczyna złocistożółta	-	Fabaceae Bobowate	-
72.	<i>Trifolium montanum</i> L. Koniczyna pagórkowa	Targownik	Fabaceae Bobowate	-
73.	<i>Trifolium repens</i> L. Koniczyna biała	-	Fabaceae Bobowate	-
74.	<i>Elymus repens</i> (L.) Gould. Perz właściwy	-	Poaceae Trawy	-
75.	<i>Tussilago farfara</i> L. Podbiał pospolity	-	Asteraceae Astrowate	-
76.	<i>Urtica dioica</i> L. Pokrzywa zwyczajna	-	Urticaceae Pokrzywowate	-
77.	<i>Urtica urens</i> L. Pokrzywa żegawka	Żagawka	Urticaceae Pokrzywowate	-
78.	<i>Vaccinium myrtillus</i> L. Borówka czernica	Jagodzina	Ericaceae Wrzosowate	O
79.	<i>Valeriana officinalis</i> L. Kozłek lekarski	Baldrian	Apiaceae Baldaszkowate	ZD
80.	<i>Verbascum densiflorum</i> Bertol. Dziewanna wielkokwiatowa	-	Scrophulariaceae Trędownikowate	-
81.	<i>Vinca minor</i> L. Barwinek mniejszy	-	Apocynaceae Toinowate	-
82.	<i>Viola tricolor</i> L. Fiołek trójbarwny	-	Violaceae Fiołkowate	-
83.	<i>Viscum album</i> L. Jemioła pospolita	-	Loranthaceae Gązewnikowate	BN

B – roślina bukietowa ozdobna, BN – element oferty bożonarodzeniowej, MBZ – składnik bukietów na święto Matki Boskiej Zielnej, O – owoc sprzedawany na wagę, OD – roślina ozdobna w doniczce, W – element oferty wielkanocnej, ZD – zioło w doniczce, ZS – zioło suszone.

Tab. 2. Rośliny dostępne w sprzedaży doniczkowej na targowisku w dzielnicy Jeżyce (2013r.), nazywane „ziołami” (z wyjątkiem *Calluna vulgaris*) oraz ich wykorzystanie.

Lp.	Nazwa naukowa gatunku, kultywary	Rodzina	Rola
1.	<i>Artemisia dracuncululus</i> L. Bylica estragon	Asteraceae Astrowate	P
2.	<i>Artemisia ludoviciana</i> Nutt. Bylica Luizjańska	Asteraceae Astrowate	P
3.	<i>Borago officinalis</i> L. Ogórecznik lekarski	Boraginaceae Ogórecznikowate	P
4	<i>Calluna vulgaris</i> (L.) Hull Wrzos zwyczajny	Ericaceae Wrzosowate	O

5.	<i>Coriandrum sativum</i> L. Kolendra siewna	Apiaceae Baldaszkowate	P
6.	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill. Lawenda wąskolistna	Lamiaceae Jasnotowate	O
7.	<i>Lepidium sativum</i> L. Pieprzycza siewna	Brassicaceae Kapustowate	P
8.	<i>Levisticum officinale</i> (L.) Koch Lubczyk ogrodowy	Apiaceae Baldaszkowate	P
9.	<i>Melissa officinalis</i> L. Melisa lekarska	Lamiaceae Jasnotowate	H, ?L
10.	<i>Mentha</i> sp.	Lamiaceae Jasnotowate	H, P
11.	<i>Ocimum basilicum</i> L. Bazylija zwyczajna ssp. <i>vulgare</i> , var. <i>minimum</i> , 'Red Rubin'	Lamiaceae Jasnotowate	P
12.	<i>Origanum majorana</i> L. Lebiodka majeranek	Lamiaceae Jasnotowate	P
13.	<i>Origanum vulgare</i> L. Lebiodka pospolita ssp. <i>vulgare</i> , 'Aureum', 'Variegata'	Lamiaceae Jasnotowate	P
14.	<i>Rosmarinus officinalis</i> L. Rozmaryn lekarski	Lamiaceae Jasnotowate	P
15.	<i>Ruta graveolens</i> L. Ruta zwyczajna	Rutaceae Rutowate	?L
16.	<i>Salvia elegans</i> Vahl. Szałwia ananasowa 'Golden Delicious'	Lamiaceae Jasnotowate	?L
17.	<i>Salvia officinalis</i> L. Szałwia lekarska ssp. <i>vulgare</i> , 'Icterina', 'Tricolor'	Lamiaceae Jasnotowate	H, ?L
18.	<i>Santolina chamaecyparissus</i> L. Santolina cyprysikowata	Asteraceae Astrowate	P
19.	<i>Satureja hortensis</i> L. Cząber ogrodowy	Lamiaceae Jasnotowate	P
20.	<i>Satureja montana</i> L. Cząber górski	Lamiaceae Jasnotowate	P
21.	<i>Stevia rebaudiana</i> (Bertoni) Bertoni	Asteraceae Astrowate	S
22.	<i>Thymus xcitriodorus</i> (Pers.) Schreb. Macierzanka cytrynowa	Lamiaceae Jasnotowate	P
23.	<i>Thymus vulgaris</i> L. Macierzanka tymianek ssp. <i>vulgare</i> , 'Compactus'	Lamiaceae Jasnotowate	P
24.	<i>Valeriana officinalis</i> L. Kozłek lekarski	Valerianaceae Kozłkowate	L

H – roślina wykorzystywana na herbatki, L – roślina lecznicza, O – ozdobna, P – przyprawa, S –słodzik, ?L – należy do roślin zielarskich, jednak brak bliższych danych o wykorzystaniu przez kupujących.

Tab. 3. Rośliny bukietowe oraz okolicznościowe dostępne w sprzedaży targowiskowej (Poznań, Jeżyce 2013 r.).

Lp.	Nazwa naukowa	Nazwa polska	Rodzina (łac.)	Rodzina (pl.)	Forma życiowa	Klasyfikacja hist. – fitogeo.	Część rośliny	Bukiet ozdob.	Rośl. okoli.	Święto
1.	<i>Abies alba</i> Mill.	Jodła popolita	Pinaceae	Sosnowate	d	rd	up	-	+	BN
2.	<i>Acer platanoides</i> L.	Klon pospolity	Aceraceae	Klonowate	d	rd	l	+	-	-
3.	<i>Achillea millefolium</i> L.	Krwawnik pospolity	Asteraceae	Astrowate	b	rd	k	+	+	MBZ/BN
4.	<i>Antirrhinum majus</i> L.	Wyżlin większy	Scrophulariaceae	Trędownikowate	r	u	k	+	-	-
5.	<i>Artemisia vulgaris</i> L.	Bylica pospolita	Asteraceae	Astrowate	b	rd	k	+	-	-
6.	<i>Avena sativa</i> L.	Owies zwyczajny	Poaceae	Wiechlinowate	r	u	k	+	+	W/MBZ/BN
7.	<i>Bellis perennis</i> L.	Stokrotka pospolita	Asteraceae	Astrowate	b	rd	k	+	-	-
8.	<i>Berberis thunbergii</i> DC	Berberys Thunberga	Berberidaceae	Berberysowate	kr	u	o	+	-	-
9.	<i>Bergenia crassifolia</i> (L.) Fritsch	Bergenia grubolistna	Saxifragaceae	Skalnicowate	b	u	l	+	-	-
10.	<i>Betula pendula</i> Roth.	Brzoza brodawkowata	Betulaceae	Brzozowate	d	rd	np	-	+	W
11.	<i>Buxus sempervirens</i> L.	Bukszpan wieczniezielony	Buxaceae	Bukszpanowate	kr	u	up	-	+	W
12.	<i>Calamagrostis epigeios</i> (L.) Roth.	Trzcinnik piaskowy	Poaceae	Wiechlinowate	b	rd	k	+	+	W/BN
13.	<i>Calendula officinalis</i> L.	Nagietek lekarski	Asteraceae	Astrowate	r	u/e	k	+	-	-
14.	<i>Callistephus chinensis</i> (L.) Nees	Aster chiński	Asteraceae	Astrowate	r	u	k	+	+	MBZ
15.	<i>Campsis radicans</i> L.	Milin amerykański	Bignoniaceae	Bignoniowate	p	u	k	+	-	-
16.	<i>Centaurea cyanus</i> L.	Chaber bławatek	Asteraceae	Astrowate	r	a	k	+	-	-

17	<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench.	Czereśnia ptasia	Rosaceae	Różowate	d	rd	np	-	+	W
18	<i>Cirsium oleraceum</i> (L.) Scop.	Ostrożeń warzywny	Asteraceae	Astrowate	b	rd	z	-	-	LU
19	<i>Convallaria majalis</i> L.	Konwalia majowa	Convallariaceae	Konwaliowate	b	rd	k/l	+	-	-
20	<i>Coreopsis grandiflora</i> Hogg. Ex Sweet	Nachylek wielkokwiatowy	Asteraceae	Astrowate	r	u	k	+	-	-
21	<i>Dendranthema</i> sp.	Chryzantema	Asteraceae	Astrowate	b	u	k	+	-	-
22	<i>Dianthus barbarus</i> L.	Goździk brodaty	Caryophyllaceae	Goździkowate	b	u	k	+	-	-
23	<i>Dipsacus fullonum</i> L.	Szczeń pospolita	Dipsacaceae	Szczeciowate	dw	rd	o	+	+	MBZ/BN
24	<i>Echinochola crus-galli</i> (L.) P.B.	Chwastnica jednostronna	Poaceae	Wiechlinowate	r	a	o	+	+	MBZ
25	<i>Echinops sphaerocephalus</i> L.	Przegorzan kulisty	Asteraceae	Astrowate	b	k	o	+	+	MBZ
26	<i>Echium vulgare</i> L.	Żmijowiec zwyczajny	Boraginaceae	Ogórecznikowate	dw	a	k	+	+	MBZ
27	<i>Erigeron annuus</i> (L.) Pers.	Przymiotno białe	Asteraceae	Astrowate	b	ke	k	+	-	-
28	<i>Eryngium planum</i> L.	Mikołajek płaskolistny	Apiaceae	Baldaszkowate	b	ke	o	+	+	MBZ
29	<i>Euonymus fortunei</i> (Turcz.) Hand.-Mazz.	Trzmielina Fortune'a	Celastraceae	Trzmielinowate	kr	u	up	+	-	-
30	<i>Euphorbia</i> sp.	Wilczomlec	Euphorbiaceae	Wilczomleczo- wate	b	u	k	+	-	-
31	<i>Forsythia xintermedia</i> Zabel	Forsycja pośrednia	Oleaceae	Oliwkowate	kr	u	np	-	+	W
32	<i>Gaillardia</i> sp.	Gailardia	Asteraceae	Astrowate	b	u	k	+	-	-

33	<i>Gypsophila paniculata</i> L.	Łyszczec wiechowy/ Gipsówka	Caryophyllaceae	Goździkowate	b	u	k	+	+	MBZ/BN
34	<i>Helianthus annuus</i> L.	Słonecznik zwyczajny	Asteraceae	Astrowate	r	u	k	+	-	-
35	<i>Helichrysum bracteatum</i> (Vent.) Andrews	Kocanki ogrodowe	Asteraceae	Astrowate	r	u	k	+	+	W/MBZ
36	<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench	Kocanki piaskowe	Asteraceae	Astrowate	b	rd	k	+	+	MBZ/BN
37	<i>Heliopsis scabra</i> Dunal	Słoneczniczek szorstki	Asteraceae	Astrowate	b	u	k	+	-	-
38	<i>Hosta</i> sp.	Funkia	Asparagaceae	Szparagowate	b	u	l	+	-	-
39	<i>Hydrangea paniculata</i> Siebold	Hortensja bukietowa	Hydrangeaceae	Hortensjowate	kr	u	k	+	-	-
40	<i>Hypericum perforatum</i> L.	Dziurawiec zwyczajny	Hypericaceae	Dziurawcowate	b	rd	k/o	+	+	MBZ
41	<i>Juniperus squamata</i> L.	Jałowiec łuskowaty	Cupressaceae	Cyprysowate	kr	u	up	+	-	-
42	<i>Juniperus virginiana</i> L.	Jałowiec wirginijski	Cupressaceae	Cyprysowate	d	u	up	+	-	-
43	<i>Lagurus ovatus</i> L.	Dmuszek jajowaty	Poaceae	Wiechlinowate	r	u	o	+	+	MBZ
44	<i>Lathyrus odoratus</i> L.	Groszek pachnący	Fabaceae	Bobowate	r	u	k	+	-	-
45	<i>Lepidium densiflorum</i> Schrader	Pieprzyca gęstokwiatowa	Brassicaceae	Kapustowate	dw	ke	o	+	+	MBZ
46	<i>Leucanthemum vulgare</i> L.	Jastrun (złocień) właściwy	Asteraceae	Astrowate	b	rd	k	+	-	-
47	<i>Ligustrum vulgare</i> L.	Ligustr pospolity	Oleaceae	Oliwkowate	kr	u	o	+	-	-
48	<i>Limonium sinuatum</i>	Zatrwian wrębny	Plumbaginaceae	Ołownicowate	r	u	k	+	+	MBZ

.	(L.) Miller									
49	<i>Linum usitatissimum</i> L.	Len zwyczajny	Linaceae	Lnowate	r	u	o	+	+	MBZ/BN
50	<i>Lunaria annua</i> L.	Miesiącznica roczna	Brassicaceae	Kapustowate	dw	u	o	+	+	BN
51	<i>Malus domestica</i> Borkh.	Jabłoń domowa	Rosaceae	Różowate	d	ke	o/np	+	+	W/MBZ
52	<i>Muscari neglectum</i> Guss. Ex Ten..	Szafirek groniasty	Asparagaceae	Szparagowate	b	u	k	+	-	-
53	<i>Nigella damascena</i> L.	Czarnuszka damasceńska	Ranunculaceae	Jaskrowate	r	u	o	+	+	MBZ/BN
54	<i>Oenothera biennis</i> L.	Wiesiołek dwuletni	Onagraceae	Wiesiołkowate	dw	ke	o	+	-	-
55	<i>Oxalis europaea</i> Jordan	Szczawik żółty	Oxalidaceae	Szczawiwate	r	ke	k	+	-	-
56	<i>Papaver dubium</i> L.	Mak wątpliwy	Papaveraceae	Makowate	r	a	o	+	+	MBZ
57	<i>Papaver rhoeas</i> L.	Mak polny	Papaveraceae	Makowate	r	a	o	+	+	MBZ
58	<i>Phleum pratense</i> L.	Tymotka łąkowa	Poaceae	Wiechlinowate	b	rd	o	+	+	W/MBZ
59	<i>Phlox paniculata</i> L.	Floks wiechowaty	Polemoniaceae	Wielosiłowate	b	u	k	+	-	-
60	<i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud.	Trzcina pospolita	Poaceae	Wiechlinowate	b	rd	k	+	+	W
61	<i>Physalis alkekengi</i> L.	Miechunka rozdęta	Solanaceae	Psiankowate	b	ke	o	+	+	BN
62	<i>Physostegia virginiana</i> L.	Odełka wirginijaska	Lamiaceae	Jasnotowate	b	u	k	+	-	-
63	<i>Picea abies</i> (L.) Karsten	Świerk pospolity	Pinaceae	Sosnowate	d	rd	up	+	+	BN
64	<i>Picea pungens</i> Engelm.	Świerk kłujący	Pinaceae	Sosnowate	d	u	up	+	+	BN
65	<i>Pinus ponderosa</i>	Sosna żółta	Pinaceae	Sosnowate	d	ob	sz	+	+	BN

.	Douglas ex. C.Lawson									
66	<i>Pinus strobus</i> L.	Sosna amerykańska (wejmutka)	Pinaceae	Sosnowate	d	ke	up	-	+	BN
67	<i>Pinus sylvestris</i> L.	Sosna zwyczajna	Pinaceae	Sosnowate	d	rd	up/sz	-	+	BN
68	<i>Pistacia</i> cfr. <i>Lentiscus</i> L.	Pistacja kleista	Anacardiaceae	Nanerczowate	d	ob	up	+	-	-
69	<i>Platanus xhispanica</i> Munchh	Platan klonolistny	Platanaceae	Platanowate	d	u	l	+	-	-
70	<i>Primula</i> sp.	Pierwiosnek	Primulaceae	Pierwiosnkowate	b	u	k	+	-	-
71	<i>Pseudotsuga menziesii</i> (Mirbel) Franco	Daglezja zielona	Pinaceae	Sosnowate	d	u	up/sz	+	+	BN
72	<i>Quercus robur</i> L.	Dąb szypułkowy	Fagaceae	Bukowate	d	rd	l	+	-	-
73	<i>Ranunculus acris</i> L.	Jaskier ostry	Ranunculaceae	Jaskrowate	b	rd	k	+	-	-
74	<i>Rosa</i> sp.	Róża	Rosaceae	Różowate	kr	u	k	+	-	-
75	<i>Rosa canina</i> L.	Róża dzika	Rosaceae	Różowate	kr	rd	o	+	-	-
76	<i>Rosa dumalis</i> Bechst.	Róża sina	Rosaceae	Różowate	kr	rd	o	+	-	-
77	<i>Rumex acetosa</i> L.	Szczaw zwyczajny	Polygonaceae	Rdestowate	b	rd	o	+	+	BN
78	<i>Salix cinerea</i> L.	Wierzba szara	Salicaceae	Wierzbowate	d	rd	np	-	+	W
79	<i>Salix purpurea</i> L.	Wierzba purpurowa	Salicaceae	Wierzbowate	d	rd	np	-	+	W
80	<i>Salix</i> sp.	Wierzba	Salicaceae	Wierzbowate	d	u	np	-	+	W
81	<i>Sambucus nigra</i> L.	Dziki bez czarny	Caprifoliaceae	Przewiertniowate	d	rd	l	+	-	-

.										
82	<i>Sarothamnus scoparius</i> (L.) Wimm.	Żarnowiec miotlasty	Fabaceae	Bobowate	kr	rd	np	-	+	W/BN
83	<i>Secale cereale</i> L.	Żyto zwyczajne	Poaceae	Wiechlinowate	r	u	k	+	+	W/MBZ/BN
84	<i>Setaria viridis</i> (L.) P.B.	Włośnica zielona	Poaceae	Wiechlinowate	r	a	o	+	+	W/MBZ/BN
85	<i>Solidago canadensis</i> L.	Nawłoc kanadyjska	Asteraceae	Astrowate	b	ke	k	+	+	MBZ
86	<i>Sorbus aucuparia</i> L.	Jarząb pospolity	Rosaceae	Różowate	d	rd	o	+	+	MBZ
87	<i>Sorbus intermedia</i> L.	Jarząb szwedzki	Rosaceae	Różowate	d	u	o	+	-	-
88	<i>Tagetes patula</i> L.	Aksamitka rozpierzchła	Asteraceae	Astrowate	b	u	k	+	-	-
89	<i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Schultz-Bip.	Złocień maruna	Asteraceae	Astrowate	r	ke	k	+	-	-
90	<i>Tanacetum vulgare</i> L.	Wrotycz pospolity	Asteraceae	Astrowate	b	rd	k	+	+	MBZ/BN
91	<i>Thlaspi arevense</i> L.	Tobołki polne	Brassicaceae	Kapustowate	r	a	o	+	+	MBZ
92	<i>Thuja occidentalis</i> L.	Żywotnik zachodni	Cupressaceae	Cyprysowate	d	u	up	+	+	BN
93	<i>Trifolium arvense</i> L.	Koniczyna polna	Fabaceae	Bobowate	b	rd	o	+	-	-
94	<i>Triticum aestivum</i> L.	Pszenica zwyczajna	Poaceae	Wiechlinowate	r	u	k	+	+	MBZ
95	<i>Viscum album</i> L.	Jemiola pospolita	Loranthaceae	Gązewnikowate	ps	rd	up	-	+	BN
96	<i>Zinnia</i> sp.	Cynia	Asteraceae	Astrowate	r	u	k	+	+	-

Formy życiowe rośliny: r - roczna, dw – dwuletnia, b – bylina, p – pnącze, kr – krzew, d – drzewo, ps – pasożyt; celem klasyfikacji historyczno-geograficznej rd – rodzima, a – archeofit, ke – kenofit, e – efemerofit, u – gatunek uprawiany, ob – gatunek obcy; dla określenia wykorzystanego fragmentu rośliny – kwiat/kwiatostan, o – owoc/owocostan, z – ziele, up – ulistniony pęd, np. - nagi pęd, l – liść, sz – szyszka; Występowanie (+) lub nie (-) w bukietach ozdobnych (Bukiet ozdob.), bądź wśród oferty roślin okolicznościowych (Rośli. okoli.); udział w obrzędowości dorocznej lub praktykach magicznych: W – Wielkanoc, MBZ – Matki Boskiej Zielnej, BN – Boże Narodzenie, LU – leczenie z rzucanych uroków.